

Janja Vidmar

JEZIK: AVTORJU IZZIV IN BRALCU KAZEN?

Po naključju sva s kolegom Lenartom Zajcem pred časom prav v zvezi z jezikom padla v zanimiv diskurz. Namreč oba soglašava, da v preigravanju jezika, ki je sam sebi namen, dandanes ni kakšnega posebnega izumljanja tople vode, konec koncev je to že zdavnaj počel Joyce in je preigravanje jezika smiselno v službi zgodbe, ki lahko dirigira različne literarne prijeme, s katerimi bralca še bolj postavi v središče razumevanja dogajanja. Eksperimentiranje z jezikom, ki je izven konteksta fabule, pa predvsem pri literaturi za odrasle včasih kaže na odsotnost dobre zgodbe oz. prikrivanje nesposobnosti tako zgodbo ustvariti.

V mladinski književnosti se avtorju tozadevno redkeje posreči prevarati bralca, ker otroci pač brez sramu zavpijejo, da je cesar nag. Če povzamem, bi lahko s stališča bralca/ke zaključila, da gre kljub močni vlogi jezikovnih sredstev za šibko gradnjo besedilne stvarnosti, kadar o prebranem ne morem izreči nobene sodbe, vtisa, mnenja, še več, kadar ne znam ponoviti oz. povzeti tega, kar sem prebrala.

Seveda pa tudi na drugi strani obstajajo izjeme, kajti lahko je pripoved tudi vročična, delirična, taka, da zgodbo dozira ali pa po svoje tudi izgublja skozi blodnjave fragmenta, časovne preskoke in podobno, pa vendar, če je to izpeljano v velemojstrskem jeziku, da se ob tem bralec še sam počuti malo delirično in izgubljeno, ga potegne za seboj; če avtor zmore vzbuditi tako močne občutke, potem sredstvo opravičuje cilj. Avtor glede jezikovnega eksperimentiranja zgodbe torej ne sme posiliti s pretiranim stilizmom, ker jo, četudi je dobra, s tem razvodeni in oslabi. Oba z Lenartom soglašava, da moramo v tem kontekstu bržčas ločevati med leporečenjem in stilizmom.

Zahtevnemu bralcu z literarnim užitkom postreže šele avtor, ki s svojo zgodbo navduši zaradi načina ubesedenja. Žal pa mnogi, kljub razkošju jezika, ostajajo predvsem publicisti, in zdi se, da se to še prevečkrat dogaja v otroški in najstniški literaturi, ki še vedno funkcionirata po skromnem principu osebka, povedka in predmeta predvsem zaradi prevladujočega mnenja, da mladi bralci, ki si želijo eksperimentov in novih pristopov, posegajo že po literaturi za odrasle. Napak, to ni vzrok, temveč posledica! Po odrasli literaturi posegajo, ker jim mladinska nudi bistveno premalo.

Če se vrnem k svojemu ustvarjanju: vloga jezikovnih sredstev je pri njem čedalje pomembnejša, počasi že ključna. Ne sprašujem se, kako nekatere jezikovne prvine, ki jih zadnje čase uvajam v svojih delih, učinkujejo na bralce, ker me preveč fascinirajo možnosti, ki mi jih nudi jezik kot orodje za kreiranje literarne

stvarnosti. Zanima pa me, ali mladi bralec zmore doživeti estetski presežek, ki izhaja iz samega jezika, iz njegovih inovacij, iz nekih eksperimentalnih poskusov. Do katere mere so lahko jezikovna izrazna sredstva že tudi vsebina nekega literarnega dela?

Menim, da je v mladinski književnosti vse preveč poudarka na vsebini, na tematsko-vsebinski ravni s predvidljivo sporočilnostjo, jezik se zanemarja, je vse preveč poenostavljen, nedomiseln in siromašen. V posameznih delih naj bi že preseganje enotematskega menda mladega bralca odvrčalo od branja. Mogoče se podcenjuje njegova zmožnost razumevanja specifične določenega branja, to pa spet zato, ker se mladostnikom ne ponuja možnosti nabiranja bralnih izkušenj ob mladinskih literarnih besedilih, ki na formalno-stilni ravni kršijo ustaljena pravila. Osebnost sem pač prepričana, da ob ustreznih besedilih, ki mu nudijo možnost razvijanja branja, mladi bralec tudi jezikovno plat nekega dela lahko doživi oz. začuti kot presežek. Seveda je slednje pogojeno z njegovo zmožnostjo razumevanja nivojev jezikovnega sporočanja sploh in istočasno s specifično jezikovnih izraznih sredstev v nekem konkretnem besedilu.

Zato skušam s svojimi besedili bralca prisiliti k aktivnejši vlogi in večji odgovornosti do prebranega. Na tak način mu bodo lahko tudi jezikovne prvine v mladinski književnosti nudile tisti estetski užitek, ki so ga ob prebiranju kakovostne literature deležni odrasli. Ali vsaj njegov približek, saj bralec z razvijanjem branja od spontanega h kritičnemu branju omogoča na drugi strani tudi avtorju večjo svobodo znotraj jezika kot orodja za gradnjo besedilne stvarnosti. Gre za vzajemni učinek, ki ga v okviru bralne kulture ne kaže zanemarjati, saj same jezikovne inovacije prav tako ne morejo doživeti odmeva brez poudarjene bralčeve vloge. Z naraščanjem besedil, v katerih forma prevzema enakovrednejšo vlogo, naraščajo tudi bralčeve izkušnje sprejemanja tovrstnih besedil, kar vodi do reflektiranega branja. Ponavljam, gre za vzajemni učinek, ki se mu namenja premalo pozornosti.

Sama v svojih zadnjih delih poskušam različna jezikovna sredstva izrabit za likovno oz. grafično ponazarjanje vsebine, denimo, v delu *Uspavanka za mladega očka* opuščam premi govor, s čimer se zabriše meja med dialogom in notranjim monologom. S tem želim spodbuditi bralca k aktivnemu branju.

Nekaj primerov vnašanja različnih jezikovnih prvin za različne starostne stopnje:

Klub besnih punc

- Ponavljanje: (Ukazovanje še ni garanje. Ukazovanje sploh ni garanje. Ukazovanje še popravek ni. Ukazovanje je zabava!)
- Dodajanje: stavku (Jana, ki ljudem rada skače po živcih, dokler ne začnejo škiliti ali žvečiti las), vsakokrat, ko ga znova uporabim in ga ponovim, dodam nov samostalniški (škiliti ali žvečiti las ali papirnatega robca ... ali roba puloverja ... ali zobne nitke ...) in potem stopnujem do neverjetnih (ali jušne kocke ... ali plombe itd.)
- Poglavja podnaslovim z uvajanjem novega junaka ali predmeta: na začetku – Jana, Žuža in Neli; Jana, Žuža, Neli in šotor; Jana, Žuža, Neli, šotor in polž ... itd.

V svojem zadnjem delu *Angie* je forma v stopnji vizualiziranja podob in zamisli že neodtujljiv del vsebine, mogoče še več – njena nadgradnja, kakor ilustracija pri uspešnih slikanicah.

Glavna junakinja zaradi svoje specifične vloge:

- zamenjuje zloge (‘razvodičena’ namesto razdevičena);
- njeno notranjo razklanost stopnujem z uvajanjem t. i. patapajščine (‘teparapevt’ namesto terapevt), ki jo postopoma stopnujem
- z uvajanjem popolnih nesmislov (‘prežrtghkrmeirfženovačno’ namesto preimеноvano); s tem v bistvu v odtujenosti sveta uspeva drugega prisiliti k pozornosti, sama pravi, da je zamenjevanje zlogov njen mali bojler s toplo vodo;
- nazadnje pa se lotim tudi grafične podobe poglavja, saj ga junakinja po trenutnem navdihu izbriše, kar ponazorim z novim poglavjem oz. s praznim, zgolj začrtkanim prostorom, in poglavje napiše na novo: dialog med njo, pokojno v prihodnosti, in njenim, prav tako v prihodnosti pokojnim očetom, poteka takole:

- Izbrišiva tole, kaj praviš?
- Vse?
- Delete, ampak ne pozabi potem izprazniti koša!

20.

[illegible]

- Si izpraznila koš?
- Aha.
- Potem pa začniva znova.

Jezik je živ in prožen, mogoče ga je upogibati, lomiti, mehčati, zlagati in drobiti, z njim lahko rišemo podobe sveta, zato je dražec in vedno znova enako vznemirljiv. Zakaj ne bi bil takšen za oba: avtorja in bralca?